

Sömürgeci Feminizm: Ortadoğu'da 'Kurtarılacak' Kadın Öznenin İnşası

Batı toplumlarında feminizm beyaz erkeğin egemen statüsüne meydan okuyan bir dili dolaşıma sokarken, söz konusu Batı dışı toplumlar olduğunda beyaz erkeğin sömürge çabasında 'uysal bir hizmetliye' dönüşür.

Ali BALCI

Chandra Talpade Mohanty, Batı'daki feminist uzmanları ve feminizm üzerine yazıp çizenleri eleştirdiği klasik çalışmasında (*Under Western Eyes*, 1988), "Üçüncü Dünya farkı" diye adlandırdığı bir olgunun Batı'daki feminist çalışmalar ile üretildiğini iddia eder. Buna göre, Batı'daki feminist çalışmalar ve analizler Batı dışı ülkelerde tümünü olmasa bile çoğu kadınları ezen sabit ve tarih dışı bir olguyu yani "Üçüncü Dünya farkı" denilen şeyi üretmektedirler. Mohanty'e göre, bu üretime yani Üçüncü Dünya'nın ezilmiş kadını şeklinde homojen bir kategorinin üretilmesine odaklanıldığında Batı feminizminin nasıl bir iktidar ilişkisi içine girdiği kolaylıkla anlaşılabilir. Batı'nın bugün için (askeri ve ekonomik) yetkeyi elinde bulunduran pozisyonu göz önüne alınırsa, Batı'daki Üçüncü Dünya'ya yönelik feminist literatürün Batı-dışı dünya üzerinde kurulu hali hazırdaki iktidarın hem bir ürünü/çıktısı hem de bir aygıtı olarak işlediği daha açık şekilde görülebilir.

Bunun nasıl işlediğini Mohanty şu şekilde anlatıyor: kadının ezilmesine ilişkin genel geçer homojen bir fikir varsayıldığında, bu

varsayım ortalama Üçüncü Dünya kadını imajını üretiyor. Dolayısıyla, Batı'daki feminist literatür ortalama Üçüncü Dünya kadını, bağlamından koparıldıktan sonra kadını cinsiyeti (cinsel olarak sınırlandırılmış) ve Üçüncü Dünyalı olma halini (cahil, fakir, eğitimsiz, geleneğe bağımlı, kurban) bir araya getirerek onu bir inceleme kategorisine dönüştürüyor. Bir kez böyle bir kategori üretildi mi, söz konusu kategorinin karşısında eğitilmiş, modern, kendi bedeni ve cinselliği üzerinde söz sahibi ve kararlarını vermekte özgür Batılı kadın kategorisi konumlanıyor. Sonuçta bu karşılıklı konumlandırılma hali, ayrıcalıklı olan grubu yani Batılı kadın kategorisini norm ya da temel referans olarak normalleştiriyor. Dolayısıyla, Doğulu kadın kendisi hakkında 'konuştuğunda' (Batılı feministlerin varsaydığı gibi) yani konuşması Batılı metinlerde yer bulup bir şekilde kalabalıklara ulaştığında, özgürleşmiyor, aksine üretilmiş kategorinin doğruluğunu geriye dönük şekilde onaylayan bir özneye dönüşüyor.

Yukarıdaki teorik tespitin alternatif elbette kadının konuşmaması değildir. 'Kültürel olarak zaten bizde kadın susar' gibi bir alternatif

dayatmanın başka bir iktidar formu olduğu noktasında Gayatri C. Spivak'ın uyarısı hatırlanabilir. Buna göre, İngiliz sömürgeciliğinin Hindistan'da kadınların kendisini yakma ritüeli üzerinden kendi iktidarını normalleştirilmesini (kurtarıcı) mahkum ettiğimiz kadar, aynı şekilde bu ritüeli kültürel gerekçelerle Hindistanlı olmanın kriteri şeklinde kodlayan yerel milliyetçilikte de bu iktidar arayışını görmek gerekir. Bu uyarıdan sonra tekrar konuya dönmek gerekirse, feminizmin özellikle İslam dünyası söz konusu olduğunda Batı'nın yetke kurma pratiklerinde merkezi bir rol oynama hali en net açıklamasını Leyla Ahmed'in klasik çalışmasında (*Women and Gender in Islam*, 1992) bulur. Ona göre, sömürgeci feminizm olarak adlandırdığı şeyin temel fonksiyonu, 'öteki erkeğin ve onun kültürünün' sömürge yönetimi tarafından disiplin altına alınması, tasfiye edilmesi, ve yeniden kurgulanması noktasında ahlaki haklılaştırma olarak devreye girmektedir.

Leyla Ahmed, klasik çalışmasının, Mısır'daki İngiliz sömürgeciliği dönemini ele aldığı bölümünde Batı feminizminin temel problemine işaret eder. Buna

göre, Batı toplumlarında feminizm beyaz erkeğin egemen statüsüne meydan okuyan bir dili dolaşıma sokarken, söz konusu Batı dışı toplumlar olduğunda beyaz erkeğin sömürge çabasında 'uyusal bir hizmetliye' dönüşür (s. 154-5). Bu tam da Mohanty'nin işaret ettiği durum yani Batı feminizminin söz konusu İslam dünyası olduğunda yetke sahibi olanla eşgüdümlü bir şekilde çalışmasıdır. Bütün bu teorik analizleri en çarpıcı şekilde deneyimlediğimiz örnek Afganistan'da vuku buldu ve bulmaya da devam etmektedir.

1990'lı yıllar boyunca Taliban yönetimi altındaki kadınlar Batı'daki insan hakları ve sivil toplum kuruluşlarından BM çatısı altındaki benzer kuruluşlara kadar bir çok kurumun yayınladığı raporda kendilerine yer buldu. Bu raporlar vahşi Taliban yönetiminin altında ezilen Afgan kadının kurtarılmasında Batılı hükümetleri adım atmaya çağırdığı gibi, 11 Eylül sonrasında başka gerekçelerle yapılan Amerikan müdahalesinin normalleşmesinde de devreye sokulan ikna araçları oldular (bu noktada Kevin J, Ayotte ve Mary E Husain'in "Securing Afghan Women" başlıklı çalışması çarpıcı örneklerle doludur). Örneğin dönemin ABD Başkanı George Bush'un eşi Laura Bush, Amerika'nın dış politika stratejisi olan terörle savaşı (*war on terror*) Müslüman kadının özgürleştirilmesi ile şu şekilde eşitlemişti: "Afganistan'daki son askeri müdahalelerimiz sayesinde kadınlar artık evlerinde hapsedilmiş değil... terörizm ile savaş ayrıca kadının saygınlığı ve hakları için savaştır" (17 Kasım 2001).

Elbette bu kullanım askeri müdahalenin ardından sona ermedi ve

Amerika'nın Afganistan'daki mevcudiyetinin ve Afgan siyasetini dizayn etmesinin temel gerekçesi olarak da devreye girdi. Örneğin, Ocak 2010'daki Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasını ele alan konferansta dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton temelde Afgan kadının haklarını geliştirmek amaçladığını ve kendi ajandalarının "El-Kaide'nin Afgan kadını için geçenlerde ilan ettiği ajandaya yani kadın intihar bombacılarını Batı'ya gönderme çabasına kıyasla kapsamlı ve ileriye dönük bir ajanda" olduğunu söyledi. Bütün bunlar, J Ann Tickner'in, (*Gendering World Politics*, 2001) yerinde tespitinde olduğu gibi, Batı'nın Batı dışına yönelik şiddet ve savaşının korumaya muhtaç olanın, yani kurbanın inşa edilmesi yoluyla normalleşmesinden başka bir şey değildir.

Tam da bu noktada 'kurtarılması gereken kadın öznenin inşası' denen sürecin Batı'dan tek taraflı üretilen bir şey olduğu yanılgısına düşmemek gerekiyor. Bu hedef ülkedeki öznelerin de dahil edildiği ve tam da bu sayede normalliğini daha güçlü hale getiren bir süreç. Clinton yukarıda bahsi geçen cümleleri kurduğu konuşmasına Afganistan'da kadın sorunları ile ilgilenen bir sivil toplum kuruluşunu davet etmişti. *Afghan Women's Network* (Afgan Kadın Ağı) isimli bu sivil toplum kuruluşu, Afganistan'daki kadın sorunları ile ilgilenen ve Fransız Elçiliği, UNHCR ve *Roland Berger Foundation* gibi bir çok Batılı kuruluşun fonladığı yerli bir oluşum. Clinton konuşmasını bu kuruluşa uzun bir teşekkürle bitiriyor ve bu kuruluştan davet edilen temsilcileri ayağa kaldırarak onları Afganistan kadını

Üçüncü Dünya'nın ezilmiş kadını şeklinde homojen bir kategorinin üretilmesine odaklanıldığında Batı feminizminin nasıl bir iktidar ilişkisi içine girdiği kolaylıkla anlaşılabilir.

için yaptıklarından dolayı salona alkışlattırıyordu.

(Batı dışındaki Müslüman kadını) bu dahil etme pratiği, iki temel şeye hizmet ediyor. Birincisi, Batı'nın Batı dışına müdahalesi Batı dışındaki davet ve işbirliği üzerinden normalleştiriliyor. İkincisi ve daha da önemlisi, Spivak'ın dikkatimizi çektiği üzere, kadın hakkı diye bir kategorinin evrensel kılınabileceği fikrini kurması. Sömürge sonrası üçüncü dünya ülkelerindeki orta sınıf kadının kendi toplumlarındaki kadını temsil ettikleri yönündeki iddiaları konusunda bizi uyarın Spivak (*An Aesthetic Education in the Era of Globalization*, 2012, s. 131), tam da bu sınıfın Batı ile iletişimi kurarak son tahlilde evrensellik iddiasını imkanı kıldığını söyler. Dolayısıyla Batı, inşa edilen kadın kurban üzerinden sadece Doğu'ya müdahale etmekle kalmaz, aynı zamanda bu müdahalesinin doğru ve haklı bir müdahale olduğunu yine Batı dışındaki bağlantı noktaları (*contact zones*) üzerinden Batı dışı toplumlara dayatır. ○

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi